

Духовний подвиг родини Крушельницьких

Пам'ять має жити, щоб животворити. Важливо, що в цю пам'ять кожний закладає: образу, бо його зрадили, гнів, бо його принизили, бажання помсти, бо його знищили... Пам'ять про жертви голодомору, сталінських репресій, які Україна на державному рівні почала вшановувати, є промовистим нагадуванням, що наголовнішими цінностями є людина та її життя. Історія родини Крушельницьких – найяскравіший доказ того, що не треба вірити Росії. У Галичині в повоєнні роки було знищено не лише окремих людей та їхні сім'ї, а й цілі роди, династії, що призвело до втрат життєвої рівноваги, порядку й почуття обов'язку, родинної солідарності, традицій. Фактично величезна родина Крушельницьких перестала існувати. «Зрубали ліс, і передусім – найвищі дерева», – каже 87-річна доктор історичних наук, археолог, письменниця Лариса Іванівна КРУШЕЛЬНИЦЬКА, авторка книжки «Рубали ліс... (Спогади галичанки)».

Дім, сповнений любові й шани

Помешкання Лариси Іванівни Крушельницької стояло на вулиці Академіка Єфремова, «хрещеного батька УНР», з яким був знайомий її дід Антін Крушельницький – міністр освіти Української Народної Республіки, письменник, педагог, видавець. Саме він виховав четверо синів і доньку на головних цінностях – людини та її життя. І всі вони, маючи фах, вищу освіту, разом зі своїми дружинами виїхали в 1932–1934 роках зі Львова до радянської столиці України Харкова з надією служити своєму народові.

На будинку, двері якого відчинила господиня Лариса Іванівна, є меморіальна дошка відомій піаністці Галині Левицькій – першій виконавиці творів українських композиторів. Це мама Лариси Крушельницької.

Лариса Іванівна пригадала, що у великій родині діда Антіна Крушельницького за столом збиралися всі сини й невістки, для неї, тоді ще малої дівчинки, то були найщасливіші дні. Кожний ділився, хто над чим працює, які має задуми, усі дискутували на різні теми. Дід Антін, як педагог, уважно ставився до кожного, завжди поважав і підтримував вибір своїх дітей. Працювати для свого народу цінувалося понад усе. Надійним ґрунтом для цього є хороша освіта. У синів він виховав особливу пошану до жінок. І вони безмежно кохали своїх дружин. У родинному архіві збереглися їхні листи, вірші.

Дід Антін любив, щоб усі діти жили з ним. Помешкання Крушельницьких на Кв'ятківці складалося з 10 кімнат, кожний мав свою, а дід – кабінет і разом із бабунею Марією – спальню. У вітальні стояло два фортепіано, на яких грала невістка Галя Левицька.

– Це був дім, сповнений любові, бо стільки тепла й задишки створила в ньому бабуня Марія! – пригадала пані Лариса. – Я запам'ятала різьблені гуцульські меблі, які називала вишиваними, начищений до блиску гарний паркет, по якому бігала й ковзалася. Бабуня, яка вела господарство (мала й прислугу-поміщицю), замолоду служила артисткою театру «Руська Бесіда». Вона грала так добре, що Марія Заньковецька за створений образ Наталки Полтавки подарувала їй костюм, у якому виконувала цю роль. Однак бабуня присвятила своє життя дітям. Я її ніколи не бачила в халаті – він служив для того, аби зі спальні перейти до ванної кімнати. По квартирі вона ходила в спеціально шитих домашніх сукенках зі світлим або білими мережаними комірцями.

Усі в родині любили маленьку Ларису і, звичайно, балували. Тато Іван, вже тоді письменник, писав їй коліскові та вірші. Мама залишила у своєму щоденнику записи про почуття, які переполювали її, коли народилася донечка. Крушельницькі знали, як важливо, щоб людина

виростала в атмосфері любові й пошани. Відтак ніхто ніколи з такої родини нікого не принижуватиме, не нищитиме гідність іншої людини.

Родина освічених і талановитих галичан

Усі Крушельницькі були високі блондини й мали довгообразе обличчя, синьоокі – сини Тарас, Богдан, Іван, Остап і донька Володимира. Найвродливішим був Тарас – філолог-германіст. Мав пластунське прізвище Чача. Він є автором слів і музики відомого гімну «Лісові чорти» однойменного пластового куреня, який співають і сьогодні. Організував хорові колективи в Галичині. Українців тоді поляки на державну роботу не приймали, то Тарас заробляв перекладами, писав гуморески, памфлети, за що його посадили в тюрму «Бригідки». Згодом його розстріляли. Стефа, його дружина, була вагітною, народила доньку Марію. Вона стала піаністкою, директором Львівської консерваторії.

Володимира закінчила Віденський медінститут, за фахом дерматолог. Вона, як і всі Крушельницькі, добре писала, часто допомагала братам із перекладами. Її захоплювала громадська робота, вона активно працювала в товаристві боротьби з пияцтвом. Була редактором журналу «Відродження».

Богдан Крушельницький учився в Празі, студював агроекономіку й мав плани вимірної сільськогосподарської кооперації, які «розбилися» в колгоспі під Харковом, звідки його забрали в тюрму. Він був одружений із донькою професора Празького університету Наталею Мельник. Наймолодшим був Остап, навчався в гімназії і захоплювався кіномистецтвом, вже пописував до журналів.

Обман

– Мій батько Іван разом із тіткою Володимирою перші в 1932 році виїхали до Харкова. Тітці вже запропонували роботу в науковому медичному інституті, а батько надрукував в Україні антивоєнну драму, за яку був удостоєний премії з умовою використання коштів тільки в Радянському Союзі, тому він обрав лікування в Сухумі, – розповіла Лариса Іванівна.

Ще й нині багато людей дивується: як це відомий у Галичині громадський діяч, письменник, педагог Антін Крушельницький відважився поїхати в Радянський Союз, невже він не знав про голод і репресії в Україні?

– Гадаю, що факт виїзду в Україну свідчить про необізнаність діда щодо масштабів трагедії. «Ну що ж голод, – сказав дідуньо, – ми вже не один голод пережили, це ж не вічне...». Справді, пережили. Передати відчуття страшного голоду так, як у поемі батька «З-над прірви», може людина,

яка його пізнала. Але хіба можна було вірити в можливість штучного голоду, організованого для знищення всіх, навіть дітей? – дивується Лариса Крушельницька.

Тим часом у Галичині українських патріотів, які відстоювали свої права й рівність із поляками, жорстоко переслідували. Особливо це стосувалося галицької інтелігенції. Антін Крушельницький та його сини були під прицільним поглядом влади, в домі неодноразово поліція влаштувала обшуки, сини потрапляли до тюрем, а коли виходили, за ними стежили, щоби при першій нагоді знову посадити. Друзі, знайомі кликали до Праги, Відня, адже там вони колись жили, там працювали батьки однієї з невісток – Наталі. Можливість була. Але це суперечило б усім тим принципам, яких навчав синів і які сповідував сам Антін Крушельницький. Там є Україна, хай радянська, але за слово українське не садять у бучегарню. До того ж у Львів 1929 року приїхав міністр освіти УРСР Микола Скрипник, який агітував галичан їхати на Схід. Бо сам щиро в цю ідею вірив.

Їх знищили

Коли прибули Крушельницькі до Харкова з усіма своїми гуцульськими меблями, італійською лампою, книжками, валізами з ковдрами, одягом, псом Льюкарно, це викликало банальну заздрість. Родина вирізнялася стилем життя, певною стриманістю до оточення, своєю одержимою працездатністю й навіть зовнішністю.

Залишилися спогади митця Романа Турина (у книжці Лариси Крушельницької «Рубали ліс...»), який оком художника оцінював характер людини, насамперед у єдності з її зовнішністю. Крушельницькі були несамоовито вимогливі до себе не лише в праці, а й щодо свого вигляду. Одягалися скромно, але завжди елегантно. Вже здалеку було видно їхні постаті, на яких усе добре лежало. І тому, коли вони з'явилися на харківських замучених вулицях, де кожний хотів якнайменше впадати у вічі, стало лячно: вигляд емігрантів настільки дисонував із голодною дійсністю Радянської України, що Крушельницькі автоматично потрапляли до розряду потенційних смертників.

Так і сталося: впродовж року по приїзді до Харкова всі діти й сам Антон Крушельницький опинилися в тюрмах.

Про знищення цілої родини писала зарубіжна преса, зокрема й львівська газета «Діло». Після того вже ніхто з галичан добровільно в Радянську Україну не їхав. Від початку 1935 року мама маленької тоді Лариси Галина Левицька, яка залишилась у Львові, бо чекала на операцію, почала через Міжнародний Червоний Хрест шукати свою доньку. Вона звернулася до дружини Пілсудського, яка влаштувала їй зустріч у Женеві з Катериною Пешковою – головою радянського Червоного Хреста. У приватній розмові пані Галина благала розшукати свою донечку, семирічну Ларису. Пешкова знайшла дівчинку в Курську. Дитина була хвора й виснажена, потребувала лікування й належного харчування, дуже затишалася. Чотири місяці Катерина Пешкова переходила Ларису нелегально у своїй квартирі, туди до неї приходив лікар. Пешкова, як і обіцяла, сама потягом відвезла Ларису до мами у Варшаву й просила Галину Левицьку не повідомляти про це в пресі.

Коли у 1990-х роках Лариса Іванівна Крушельницька почала писати спогади про ті жорливі роки, з нею сталося непередбачуване. Вона знову, як у дитинстві, коли її повернули до мами, почала затинатися. Очевидно, пам'ять – це те, що не зникає. Минуле не минає, це наша ілюзія. Спогади з нами постійно, навіть тоді, коли ми їх не усвідомлюємо.

Розстріляна і знищена родина Крушельницьких. Сидять (зліва направо): Володимира, Тарас, Марія (бабуся), Лариса і Антін (дідусь). Стоять: Остап, Галина (мати), Іван (батько), Наталя (дружина Богдана), Богдан

Маски і хрести

У книжці «Рубали ліс...» є такі слова: «Над фортепіаном моєї Мами завжди висіла посмертна маска Бетховена».

«Я так відчуваю, що над нами всіма, над Україною завжди висять посмертні маски та стоять хрести – відомі й невідомі, символічні могили, загублені та знайдені. І, умовно кажучи, посмертні маски людей, які любили Україну, які загинули за неї, які жили для неї і вмирили».

Ось ці посмертні маски та хрести ми вже звикли сприймати як якийсь звичний інтер'єр у нашій історії. Можна сказати: дизайн цього інтер'єру. І ми просто не замислюємося над сутністю цього жакіття. За кожною такою посмертною маскою стояла жива людина, яка хотіла жити...» – писала Ліна Костенко 10 років тому з нагоди виходу в світ спогадів Лариси Крушельницької.

Сказано так, ніби йдеться про нинішні події.

Знову гинуть українці за Україну. Декоративна незалежність підвела. Зате відстояли свою гідність. Однак війна триває. Чому? Всі ми прагнемо якнайшвидше побачити світло в тунелі, яким мчить український потяг. А що є тією темрявою, яка заступає світло? «Нам не страшні московські воші, нам страшні українські гниди», – сказав майже сто років тому Симон Петлюра. Та сьогодні ми їх уже не розділяємо, бо це єдине кодро паразитів, яких випалить тільки жертвний вогонь любові до України. Носії цього вогню вже поруч із нами, вони ростуть і мужніють, набираються мудрості, сповідують високі цінності, якими є людина та її життя. Вони трансформуються в той духовний подвиг, що виведе Україну в Новий Світ.

День

9 листопада – День преподобного

Нестора Літописця

День української писемності та мови

Преподобний Нестор – постать яскрава, хоч там який скромний спосіб життя і вів монах Печерської обителі. Письменник Київської Русі (народився у 1050-х рр.): доби, коли друковану книжку ще не придумали. Історик-дослідник: перед тим, як створити свій найвідоміший рукопис – «Повість врем'яних літ» (1113 р.), перелопатив величезну купу джерел. Складання Нестором «Повісті...» православна церква вважає правдивим подвигом. Сам Нестор, найпевніше, поставився до літописання як до найважливішої місії свого життя. Недарма ж помер за рік по тому, як поставив останню крапку в рукописі (мощі ченця покуються в Ближніх печерах). Хоча яка там остання крапка, коли йдеться про історію?! Справу Нестора продовжили численні наступники.

А 1997 року указом Президента України було закріплено День української писемності та мови, що відзначається 9 листопада – на вшанування пам'яті преподобного Нестора Літописця.

